

Глущенко С.В. Отношения капиталовладельцев УНР с немецко-австрийскими «оккупационными» силами в марте-апреле 1918 г.

В статье рассматривается проблема роли этого явления в процессе роста кризиса социалистической государственной власти в Украине и её устранение.

Ключевые слова: *капиталовладельцы, социалистическая власть, немецко-австрийские «оккупационные» силы.*

Glushchenko S.V. Relationship between capitalists of UPR and germany-austrias «invaders» forces in march-april 1918.

Article is devoted to problem of role of this fact in process of growing the depression of socialistic state power and it's dethrone.

Key words: *capitalists, socialistic state power, germany-austrias «invaders» forces.*

УДК 346.9:37.018.32:329-057.177 «1960/1980»

Дубодєлов А.В.

ДІЯЛЬНІСТЬ УГКЦ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІРУЮЧИХ У 60–80 РОКАХ ХХ СТ.

Актуальність теми обумовлена тим, що Греко-Католицька церква, попри тривале перебування в підпіллі, відіграє важливу роль у сучасному українському суспільстві і справляє на нього неабиякий вплив. Вивченню цієї проблеми присвятили свої праці такі вчені як: С. Кульчицький, М. Наєнко, Т. Ніколаєнко, В. Роод, А. Русначенко, [4–6; 8–9]. Разом з тим проблема правозахисної діяльності УГКЦ вивчена недостатньо.

Мета статті – проаналізувати діяльність УГКЦ щодо захисту прав своїх віруючих у 60–80-х роках ХХ ст.

Після угоди Й. Сталіна з Російською православною церквою (РПЦ) у 1944 р. остання стає одним з інструментів нагляду та впливу на суспільство. Тому радянська влада прагнула підпорядкувати всі інші конфесії РПЦ або знищити їх узагалі. У межах цієї політики було проведено Львівський Собор у 1946 р., на якому УГКЦ «возз'єдналася» з Російською Православною Церквою [2, 127]. Після «возз'єднання» посилювався масовий терор проти священнослужителів-уніатів. Митрополит Йосип Сліпий, єпископи і понад тисячу священників були репресовані. Три тисячі парафій було ліквідовано або насильно «переорієнтовано» у православ'я. Багато уцілілих представників УГКЦ – священників і просто віруючих – пішли у підпілля і проводили катакомбні богослужіння.

Хрущовська «відлига» принесла свободу більшості політичними в'язням, але не свободу совісті. Внаслідок післясталінської амністії у 1956–1957 рр. з ув'язнення і заслання на Західну Україну повернулося багато

священиків, зокрема єпископи Іван Лятишевський та Микола Чернецький. Однак вони були звільнені із заборону релігійної діяльності [1, 223].

Практично по всій Західній Україні були поширені катакомбні церкви і навіть катакомбні монастирі УГКЦ. Наприклад, навесні 1960 р. було виявлено три жіночі катакомбні монастирі. Греко-католицький рух на Західній Україні був масовим. Населення чинило опір руйнації, розграбуванню храмів, використанню церковних приміщень як господарських складів та іншим проявам вандалізму радянської влади. Віруючі влаштовували страйки, викидали з храмів те, що там складувала влада, займали закриті церкви тощо. Були спроби захищати права віруючих шляхом петицій, відкритих листів, звернень. 15 листопада 1958 року священик катакомбної греко-католицької церкви Григорій Будзінський звернувся до Генерального Прокурора СРСР із протестом проти переслідувань його за релігійною ознакою. Це перший лист Г. Будзінського, що потрапив на Захід шляхами самвидаву [4, 67].

27 січня 1963 року митрополит Йосип Сліпий вийшов на волю після 18 років ув'язнення та заслання. Після звільнення він виїхав до Відня, звідки переїхав до Риму. Перед еміграцією він висвятив на єпископа катакомбної церкви колишнього ігумена монастиря Василя Величковського. Знаходячись у Римі, митрополит, а згодом патріарх і кардинал Йосип Сліпий відіграв велику роль як у привертанні уваги світової спільноти до проблем зі свободою совісті в СРСР, зокрема стану УГКЦ, так і в підтримці духу віруючих в Україні. На II Ватиканському соборі захищав права УГКЦ, прагнув здобути для неї патріархат. «В памятный день 15 октября 1964 г. Слипый сказал о том, что «речь идет о самом существовании Восточных Церквей с их самобытным богослужением и обрядами, речь идет о том, быть или не быть» [8, 191]. Йосип Сліпий указував на те, що окатоличення східних християн проводилось і раніше, але не так інтенсивно, навіть без дозволу Ватикану.

«Ответственные за такое положение дел в прошлом сослужили плохую службу Церкви и проявили свое полное непонимание вселенской миссией Церкви, которая призвана сохранять единство в многообразии во всех его проявлениях. Эти люди не задумывались о том, что Церкви грозит духовное малокровие, если оставит ее в одной лишь латинской форме и лишит ее богатых традиций, литургического многообразия, богатейшего святоотеческого и агиографического наследия Восточных Церквей» [8, 191].

Митрополит уважав, що такі дії місіонерів віддалять зближення Західної та Східної церков, а також становитимуть загрозу особистому патріотизму народів зі східною традицією. «Им трудно себе представить, как можно называть себя настоящими украинцами, русскими, греками и вместе с тем отказаться от унаследованной и привычной для них восточной Литургии» [8, 191].

У листопаді 1965 р. українські католики подали лист до отців II Ватиканського собору: «Второй Ватиканский Вселенский Собор торжественно провозгласил свободу вероисповедания неотъемлемым правом каждого человека, правом, являющимся основой человеческого достоинства. Это основополагающее право должно быть признано обществом и правительствами государств. Поэтому Собор осуждает любое нарушение этого священного права, безразлично, какой силой и властью это делается. На основании этого заявления Собора нижеподписавшиеся епископы Украинской Католической Церкви в изгнании сообщают, в каком прискорбном положении находится Церковь на их родине... Каждый, кто считает себя членом Католической Церкви, считается преступником и подлежит самому суровому наказанию, каковым являются длительные сроки заключения или ссылка в сибирские концлагеря... Провозглашение Собором права на свободу вероисповедания является для Украинской Церкви совершенно бесполезным. Церковь ... утратила официальное признание как юридическое лицо и не имеет права жить в соответствии со своими традициями, несмотря на то, что Конституция Украинской Советской Социалистической Республики всем гражданам гарантирует это право в числе других основных прав» [8, 191–192]. На II Ватиканському соборі з 29 вересня по 4 жовтня 1965 р. у Римі відбулась «Конференція українських католицьких єпископів».

На конференції розглядалися такі проблеми:

1. Мова Літургії.
2. Підготовка священнослужителів.
3. Єкуменічний діалог з православними.
4. Апостолат мирян.
5. Створення Українського Патріархату [8, 192].

Створення Українського Патріархату не було вирішено з таких причин: «по соображениям общей религиозной ситуации. Создание Патриархата в данный момент может вызвать усиление религиозного преследования в Советском Союзе. Во-вторых, существует экуменическая проблема.

Создание этого Патриархата может нанести вред зарождающимся и еще очень непрочным контактам с Московским и Константинопольским Патриархатами, даже поставить их под угрозу. И, в-третьих, советские власти могут расценить этот шаг как политическое оскорбление. Конференция украинских епископов приняла к сведению эти доводы государственного секретаря, но в заключительном заявлении не отступила от своего намерения «выполнять свои пастырские обязанности на основе принципов церковного права и под руководством митрополита и Верховного Архиепископа, который по желанию украинских верующих должен носить титул Патриарха. Это решение Синода, подписанное всеми принимавшими в нем участие епископами, будет передано Папе» [8, 192–193].

Відомі звернення і виступи Й. Сліпого «На трибуналі ім. А. Сахарова» – у листопаді 1977 р., «До католицьких діячів» – у серпні 1978 р., «Церква мучеників» – у липні 1980 р. [4, 67].

Рух УГКЦ був поширений і далеко за межами території сучасної України. Він діяв в еміграції – у США, Канаді, Італії тощо, а також на своїй традиційній території: у Чехословаччині, Польщі та Румунії, в яких провадилася політика, аналогічна до політики СРСР. Тільки ліберальний Уряд ЧССР на чолі з Олександром Дубчеком у січні 1968 р. легалізував УГКЦ і дав дозвіл на відновлення Пряшівської єпархії [9, 86].

Після «празької весни» тиск на УГКЦ посилювався, посилювався й опір владі. У 1968 р. у селі Тисмениці Івано-Франківської області селяни захищали церкву, яку влада хотіла зруйнувати. Вони прогнали міліцію і зачинилися в церкві. Облога тривала 3 дні. За це було заарештовано «організатора бунту», колгоспного коваля Володимира Василика і засуджено за ст. 62 КК УРСР на 7 років таборів суворого режиму. І це далеко не поодинокий випадок судової розправи над віруючими УГКЦ. Були й інші – позасудові репресії проти греко-католиків: побиття священників, відбір церковного інвентарю, обшуки, профілактичні бесіди, штрафи тощо. З жовтня 1968 р. релігійні гоніння ще більше посилювалися. Почалися тотальні обшуки греко-католицьких священників. Під час обшуків відбиралися всі речі, які стосувалися релігії, і не лише вони. Відбиралися магнітофони, друкарські машинки та навіть гроші. За обшуками й допитами послідували арешти. У Львові було заарештовано отця Петра Городецького, у Коломиї – отця Романа Бахталовського. У січні 1969 р. було заарештовано єпископа Василя Величковського [5, 87]. У жовтні того самого року його було засуджено до 3 років позбавлення волі за

ст. 187-1 КК УРСР. Такий саме термін отримав і отець Петро Городецький. Отця Романа Бахталовського було засуджено за ст. 62 ч. 1 та 209 ч. 1 КК УРСР до 3 років ВТК суворого режиму та 5 років заслання [6, 57].

Попри репресії, кількість священиків УГКЦ збільшувалась, зростала і кількість катакомбних богослужінь, монастирів тощо. У 1973 р. католицький священик Володимир Прокопів, який проживав у Литві, їздив з делегацією греко-католиків до Москви. Вони подали петицію про легалізацію УГКЦ, під якою поставили свої підписи 12 тисяч віруючих Західної України [10, 98]. У 1973 р. кадебісти викрили підпільну типографію української католицької літератури. Того самого року ЦК КПУ розглядала питання щодо діяльності катакомбної УГКЦ в Україні, внаслідок чого владою були прийняті додаткові заходи боротьби з віруючими, наприклад знищення святинь – місць паломництва греко-католиків [11, 109].

В середини 70-х років ХХ ст. правозахисний рух стимулював до легальної боротьби інші рухи, у тому числі релігійні. Першою правозахисною організацією щодо захисту прав віруючих УГКЦ стала «Ініціативна група захисту прав віруючих і церкви в Україні». Вона була створена 9 вересня 1982 р. До її складу увійшли Йосип Тереля – голова, отець Григорій Будзінський – секретар, отці Ігнатій та Діонісій, Стефанія Петраш-Січко [11, 109]. Були зроблені заяви про створення груп, в яких проголошувалася мета і завдання ініціативної групи та її склад. Далі група звернулася з меморандумом до уряду УРСР. У цьому документі засуджувався Львівський Собор 1946 р. і ставилися 9 вимог до легалізації УГКЦ. 24 грудня 1982 р. було заарештовано голову ініціативної групи Й. Терелю. Його було засуджено на 1 рік за дармоїдство – один з улюблених прийомів боротьби з дисидентами. Виконуючим обов'язки голови групи став Василь Кобрин [11, 111]. У той час група мала ще одну назву: «Комітет захисту католицької віри в Україні». Василь Кобрин написав низку звернень щодо захисту УГКЦ, сприяв виданню та поширенню «Хроніки української католицької церкви». Органи безпеки почали переслідування членів групи. Тільки похилий вік урятував від ув'язнення Григорія Будзінського [3, 76].

12 липня 1983 р. група звернулася з проханням до Міністра внутрішніх справ УРСР дати дозвіл на реєстрацію греко-католицьких парафій та переглянути справу Й. Терелі. Відсидівши свій термін, наприкінці грудня 1983 р. Й. Тереля вийшов на волю і знову очолив групу. Він написав звернення до Голови німецьких католиків Ганса Майера, в

якому детально розповідалося про злочини радянської влади проти церкви, націй, людства. На знак протесту проти репресій деякі віруючі УГКЦ у середині 80-х років зреклися радянського громадянства, зокрема Й. Тереля відмовився від громадянства СРСР у 1984 р. [7, 105].

Отже, УГКЦ різними шляхами прагнула досягти легалізації – від захоплення храмів до надсилання листів до радянських установ та зарубіжних інстанцій. Важливими були намагання митрополита Й. Сліпого та його послідовників досягти створення на II Ватиканському соборі Патріархату УГКЦ. Важливим стало створення Ініціативної групи захисту прав віруючих і церкви в Україні та звернення до Уряду УРСР з вимогами легалізації УГКЦ. Незважаючи на те, що Патріархат УГКЦ був створений лише за часів незалежності України, а проти діячів застосовувалися репресії протягом усього часу панування радянської влади, рух УГКЦ не вщухав.

Джерела та література

1. Алексеева Л. История инакомыслия в СССР. Новейший период / Л. Алексеева – М. : ЗАО РИЦ «Зацепа», 2001. – 384 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Грицак. – К. : Генеза, 2000. – 360 с.
3. Кочур Г. Феномен Лукаша / Г.Кочур // Наука і культура. – 1989. – Вип. 23. – С. 337–344.
4. Кульчицький С. В. Спроби реформ (1956-1964) / С.В. Кульчицький // Історія України – 2000. – № 8. – С. 1–24.
5. Наєнко М. Історія українського літературознавства / М. Наєнко. – К. : Академія, 2001. – 310 с.
6. Ніколаєнко Т. Українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років / Т.Ніколаєнко, М. Клименко // Історія України. – 2000. – № 12.
7. Овсієнко В. Світло людей. Спогади-нарис про Василя Стуса, Юрія Литвина, Оксану Мешко / В. Овсієнко. – К. : Бібліотека журналу УРП «Республіка», 1996. – 108 с.
8. Роод В. Рим и Москва / В. Роод. – Львів : Монастир Монахів Студійського Уставу Видавничий відділ «Свічадо», 1995. – 193 с.
9. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні Середина 1950-х - початок 1990-х років / А. Русначенко. – К. : Видавництво ім. О.Теліги, 1998. – 720 с.
10. Русначенко А. Спротив робітництва та робітничі протести в Україні (кін. 50-х – поч. 80-х рр.) / А.Русначенко // Розбудова держави. – 1996. – № 4. – С. 51–57
11. Сапеляк С. Хроніки дисидентські від головосіку: Невольничча мемуаристика / С. Сапеляк. – К. : Смолоскип, 2003. – 259 с.

Дубодєлов А.В. Діяльність УГКЦ щодо захисту прав віруючих у 60–80 роках ХХ ст.

У статті розкрита діяльність української Греко-Католицької церкви щодо захисту прав віруючих у 60–80-х роках ХХ століття. Значну увагу звернено на проблему створення Патріархату УГКЦ.

Ключові слова: Україна, Греко-Католицька церква, віруючі.

Дубоделов А.В. Деятельность УГКЦ в защиту прав верующих в 60–80 гг. XX в.

В статье раскрыта деятельность украинской Греко-Католической церкви относительно защиты прав верующих в 60–80-х годах XX века. Большое внимание уделено проблеме создания Патриархата УГКЦ.

Ключевые слова: Украина, Греко-Католическая церковь, верующие.

Dubodelov A.V. An activity of the Ukrainian Greek-Catholic church in protection the religious people's rights in the 60–80 of the XX-th century.

An activity of the Ukrainian Greek-Catholics Church in protection of the religions people's rights in the 60–80-s of the XX century was analyzed in the article. Much attention is paid to the problem of creation of the UGC Church.

Key words: Ukraine, Greek-Catholics Church, religions people's.

УДК 37.014.5 +32 + 001 + 008 «1918» (477)

Конотоп Ю.В.

ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЩОДО ОСВІТИ, НАУКИ І КУЛЬТУРИ У ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО

Політика гетьманської держави у галузі освіти, науки та культури стала об'єктом дослідження таких вчених, як: В. Г. Врублевський, Д. І. Дорошенко, О. Д. Зубалій, І. Нагаєвський, О. О. Нестуля, В. І. Онопрієнко, Д. С. Ращенко, О. В. Янковська [4; 2; 6; 3; 8; 5; 6; 1]. Науковці ретельно опрацювали окремі аспекти цієї політики, але узагальнюючих праць, котрі б конкретизували діяльність гетьманату у цій сфері ще не було опубліковано.

Мета статті – проведення комплексного дослідження діяльності владних структур Української Держави гетьмана П. Скоропадського у галузі освіти, науки, культури та пам'ятнико-охоронної сфери.

Політика Української Держави щодо культури, освіти і науки, яку проводило Міністерство народної освіти і мистецтв була достатньо ефективною. Якщо протягом 1917–1918 навчального року було відкрито 30 українських гімназій, то у кінці 1918 р. їх уже налічувалося 825 [1, 108]. Важливого значення у становленні національної школи за часів Гетьманату набув закон про обов'язкове навчання українській мові і літературі, прийнятий Радою Міністрів 1 серпня 1918 р. а також історії та географії в усіх середніх школах, починаючи з 1918–1919 навчального року [1, 110]. Розуміючи складнощі у проведенні політики українізації освіти, відомий історик Д. Дорошенко зауважував: «... не можна було самими наказами